

อาณาจักรกรุงศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. 1893 สมเด็จพระเจ้าอู่ทอง เป็นผู้สถาปนากรุงศรีอยุธยาขึ้น เสด็จขึ้นครองราชย์ปกครองกรุงศรีอยุธยาทรงพระนามว่า สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 โดยรวบรวมเอากลุ่มเมืองที่มีความสัมพันธ์กัน ทางด้านเครือญาติเข้าด้วยกัน เมืองเหล่านี้ อาทิเช่น เมืองลพบุรี เมืองสวรรคบุรี เป็นต้น กรุงศรีอยุธยาก็ได้พัฒนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นราชธานีที่มีความเจริญ มั่นคง และมั่งคั่ง เนื่องจากมีปัจจัยในการเกื้อหนุนทั้งด้านทำเลที่ตั้ง ซึ่งมีแม่น้ำ 3 สาย ล้อมรอบ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำลพบุรี และแม่น้ำป่าสัก มีสภาพภูมิประเทศอุดมสมบูรณ์มีทรัพยากรหลากหลาย อยุธยาจึงเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ยาวนานถึง 417 ปี มีพระมหากษัตริย์ปกครองติดต่อกันถึง 33 พระองค์

ศูนย์กลางของเมืองอยุธยา คือ ส่วนที่เป็นเกาะมีแม่น้ำล้อมรอบ 3 สาย และตัวเกาะมีกำแพงเมืองล้อมรอบ อีกชั้นหนึ่ง เมื่อพระเจ้าอู่ทองแรกสร้างเมืองนั้น กำแพงเมืองทำด้วยหิน มาเปลี่ยนเป็นอิฐในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ กำแพงเมืองทั้งหมดมีความยาวประมาณ 12.5 กิโลเมตร หนา 5 เมตร สูง 6 เมตร มีป้อมปืนประจำอยู่โดยรอบ จำนวน 16 ป้อม มีประตูเมือง 18 ประตู ประตูช่องกุด (ประตูเล็ก) 61 ประตู ประตูน้ำ 21 ประตู รวมทั้งสิ้น 99 ประตู กรุงศรีอยุธยาได้ถูกออกแบบให้เป็นเมืองน้ำ ผังเมืองที่สมบูรณ์สวยงาม เกิดจากความรู้และประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้จากธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง เพราะแม่น้ำหลัก 3 สาย นำความอุดมสมบูรณ์มาสู่กรุงศรีอยุธยาก็จริง แต่ในฤดูฝนปริมาณน้ำจะมีมาก และไหลหลากลงมากมายนานเกินไป การสร้างเมืองของชาวอยุธยาจึงได้รักษาแม่น้ำลำคลองของเดิมเอาไว้ และขุดคลองเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแนวเหนือ-ใต้ ให้เป็นแนวตรง เชื่อมต่อกับแม่น้ำ ลำคลอง ของเดิมทำให้กระแสน้ำไหลเข้าปะทะทำลายเมืองโดยตรง แต่กลับระบายออกไปจากตัวเมืองได้โดยเร็ว จึงพบว่าเมืองอยุธยา มีแม่น้ำลำคลองมากมายเป็นเครือข่ายโยงใยกัน ทั้งนอกเมือง และในเมือง ในเมืองนั้นคลองสายหลักมากกว่า 10 สายถูกขุดขึ้นใหม่ทั้งในแนวเหนือ-ใต้และตะวันออก-ตะวันตกแบ่งพื้นที่ออกเป็นแปลงสี่เหลี่ยมขนาดเล็กจำนวนมาก แต่ละแปลงใช้เป็นเขตวัด เขตวัง และที่อยู่อาศัยอย่างเป็นระเบียบ ขนานไปกับแนวคลองก็คือ ถนน สร้างเป็นถนนดินและถนนอิฐ

โดยมีสะพานจำนวนมากสร้างข้ามคลองเหล่านี้ มีทั้งสะพานไม้ สะพานก่ออิฐ สะพานก่อด้วยศิลาแลง และสะพานโซ่ซึ่งเป็นสะพานยกได้อีกแบบหนึ่ง รวมทั้งสิ้นกว่า 30 สะพาน นอกตัวเมืองเป็นที่ต่ำกว่า ไร่ เป็นพื้นที่สำหรับเกษตรกรรมมีแม่น้ำลำคลองนำน้ำเข้าไปหล่อเลี้ยงอย่างทั่วถึงสองฝั่งน้ำเหล่านี้เป็นที่อยู่อาศัยของชาวอยุธยา ซึ่งจะปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่เป็นกลุ่มๆ สลับไปกับวัดวาอาราม เบื้องหลังของหมู่บ้านคือทุ่งกว้างสำหรับเกษตรกรรม

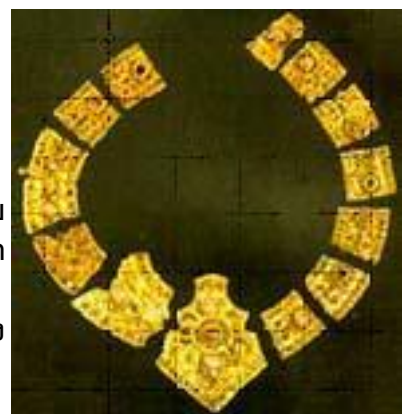

การปกครองในสมัยกรุงศรีอยุธยา ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุขที่มีอำนาจสูงสุดในการปกครองแผ่นดิน ทรงปกครองแผ่นดินด้วยทศพิธราชธรรม พระองค์ทรงมอบหมายให้พระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางปกครองดูแลเมืองลูกหลวง หลานหลวง ต่างพระเนตรพระกรรณ ส่วนเมืองประเทศราชก็ให้เจ้านายในราชวงศ์เก่าปกครอง ขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา

กษัตริย์ผู้ปกครองกรุงศรีอยุธยา

มีทั้งหมด 35 พระองค์ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 1893 ถึงปี พ.ศ.2310 มีดังนี้

1. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (พระเจ้าอู่ทอง พ.ศ. 1893 – 1912) หลังจากพระเจ้าอู่ทองทรงก่อตั้งกรุงศรีอยุธยาใน พ.ศ. 1893 ก็ได้ทรงรับ ลัทธิเทวราช (ถือว่ากษัตริย์ทรงเป็นสมมุติเทพ) และ ระบบ จตสดมภ์ มาใช้ในการปกครองบ้านเมือง ระหว่างครองราชย์โปรดเกล้าฯ ให้พระราเมศวร พระราชโอรสไปครองเมืองลพบุรีซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางเหนือ ให้ขุนหลวงพะงั่ว ซึ่งเป็นพี่ของพระมเหสีไปครองเมืองสุพรรณบุรีซึ่งเป็นเมืองหน้าด่านทางตะวันตก และขยายอำนาจเข้าไปในเขมร ได้เขมรเป็นประเทศราช

2. สมเด็จพระราเมศวร (พ.ศ. 1912 – 1913) พระราชโอรสของพระเจ้าอู่ทอง ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา ครองราชย์อยู่ไม่ถึงปีก็ถูกขุนหลวงพะงั่ว ซึ่งเป็นลุง (พี่ชายของพระราชชนนี) ยกทัพมาจากเมืองสุพรรณบุรี บังคับเอกราชสมบัติ แล้วให้ไปครองเมืองลพบุรีตามเดิม

3. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว พ.ศ. 1913 – 1931) ขุนหลวงพะงั่วเป็นบุตรเจ้าเมืองสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นเมืองใหญ่มาแต่เดิม มีฐานกำลังมั่นคง ช่วยส่งเสริมให้พระเจ้าอู่ทอง ซึ่งเป็นบุตรเขยของเจ้าเมืองสุพรรณบุรีให้ก่อตั้งอาณาจักรอยุธยาได้สำเร็จ เมื่อพระเจ้าอู่ทองเสด็จสวรรคต ขุนหลวงพะงั่วครองเมืองสุพรรณบุรีอยู่เห็นเป็นโอกาสจึงรวบรวมกำลังกองทัพเข้ากรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระราเมศวร ซึ่งเป็นหลานจำต้องยอมยกราชสมบัติให้ ขุนหลวงพะงั่วขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 แล้วลดตำแหน่งพระราเมศวรลง ให้ไปครองเมืองลพบุรีตามเดิม ขุนหลวงพะงั่วได้ยกทัพไปรุกรานสุโขทัยหลายหน หนสุดท้ายใน พ.ศ.1921 พระมหาธรรมราชาที่ 2 แห่งกรุงสุโขทัยเห็นว่าน่าจะสืบทอดไปไม่

ไหวจึงออกมาถวายบังคม โปรดให้ครองสุโขทัยต่อไปในฐานะประเทศราชของอยุธยา

4. สมเด็จพระเจ้าทองจันทร์ (หรือทองลัน พ.ศ. 1931) พระราชโอรสของขุนหลวงพะงั่ว ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระราชบิดา เมื่อพระชนมายุ 15 พรรษา ครองราชย์ได้เพียง 7 วัน สมเด็จพระราเมศวรก็ยกทัพจากเมืองลพบุรีมาเอกราชสมบัติคืน จับพระเจ้าทองจันทร์สำเร็จโทษ แล้วขึ้นครองราชย์เป็นครั้งที่สอง

5. สมเด็จพระราเมศวร (ครองราชย์ครั้งที่ 2 พ.ศ. 1931 – 1938) ได้ยกกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ กวาดต้อนผู้คนลงมา และเมื่อเขมรยกทัพมากวาดต้อนผู้คนในเมืองชลบุรี และจันทบุรี จึงยกทัพไปตีเขมร ยึดได้นครธมซึ่งเป็นเมืองหลวง ทำให้เขมรเป็นเมืองขึ้นของกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่สมัยนี้เป็นต้นมา จนถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ฝรั่งเศสได้ประกาศยึดเมืองไป

6. สมเด็จพระรามราชาธิราช (พ.ศ. 1938 – 1952) พระราชโอรสของสมเด็จพระราเมศวร หลังครองราชย์อยู่นาน 14 ปี ทรงมีเหตุพิโรธเจ้าพระยามหาเสนาบดี เจ้าพระยามหาเสนาบดีจึงหนีไปทูลเชิญเจ้านครอินทร์ (หลานของขุนหลวงพะงั่ว) ซึ่งขณะนั้นครองเมืองสุพรรณบุรี ให้ยกทัพมาปล้นเอากรุงศรีอยุธยาคืนจากราชวงศ์อู่ทอง สมเด็จพระรามราชาธิราชจึงถูกถอดออกจากราชสมบัติ เจ้านครอินทร์ขึ้นครองราชย์แทน ทรงพระนามว่า สมเด็จพระนครินทราธิราช

7. สมเด็จพระนครินทราธิราช (เจ้านครอินทร์ พ.ศ. 1952 – 1967) ทรงเป็นพระราชนัดดา (หลาน) ของขุนหลวงพะงั่ว ขณะที่ทรงครองราชย์อยู่นั้น พระมหาธรรมราชาที่ 3 แห่งกรุงสุโขทัยเสด็จสวรรคตโดยมิได้ตั้งองค์รัชทายาท ทำให้พระราชโอรสคือพระยาบาลเมืองกับพระยารามคำแหงชิงราชสมบัติกัน สมเด็จพระนครินทราธิราชจึงเสด็จไกลเกลี้ย โปรดให้พระยาบาลเมือง ครองกรุงสุโขทัย เป็นพระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมपाल) ให้พระยารามคำแหง (รามราช) ไปครองเมืองกำแพงเพชร และขอพระราชธิดาของพระมหาธรรมราชาที่ 3 อภิเษกสมรสกับ เจ้าสามพระยา พระราชโอรสองค์ที่สามของพระองค์ ทำให้อาณาจักรสุโขทัย และอาณาจักรอยุธยาใกล้ชิดกันฉันท์เครือญาติ

8. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา พ.ศ. 1967 – 1991) เมื่อสมเด็จพระนครินทราธิราช เสด็จสวรรคต พระราชโอรสองค์ที่ 1 และ 2 คือ เจ้าอ้ายพระยา กับ เจ้ายี่พระยา ซึ่งราชสมบัติถึงกับชนช้างต่อสู้กัน และทรงฟันพร้อมกันจนขาดคอช้างด้วยกันทั้งสองพระองค์ พระราชวงศ์และขุนนางจึงทูลเชิญ เจ้าสามพระยา พระราชโอรสองค์ที่ 3 ขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 ระหว่างครองราชย์ได้เสด็จไปตีเมืองเชียงใหม่ และยกทัพไปปราบเขมร ซึ่งมักจะถือโอกาสแข็งเมืองบ่อยๆ เมื่อตีได้นครธมเมืองหลวงใน พ.ศ. 1974 จึงกวาดต้อนผู้คนมาเป็นอันมาก จนทำให้นครธมเป็นเมืองร้างมาจนถึงทุกวันนี้

9. สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 – 2031) พระราชโอรสของพระเจ้าสามพระยา เมื่อพระชนมายุ 15 พรรษา ได้รับสถาปนาเป็น พระราเมศวร พระมหาอุปราชครองเมืองพิษณุโลก ครองเมืองพิษณุโลกอยู่ 2 ปี พระราชบิดาก็สวรรคต จึงเสด็จกลับมาสืบราชสมบัติทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ประทับอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา 15 ปี จึงเสด็จกลับไปประทับที่พิษณุโลกอีกจนตลอดรัชกาล ตลอดเวลาเหล่านั้นทำให้พิษณุโลกมีฐานะเป็นราชธานีที่ทรงกระทำเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะพระองค์ต้องการประสานน้ำใจชาวสุโขทัยให้เห็นว่าพิษณุโลกมีสภาพเป็นเมืองหลวงของทั้งสุโขทัยและอยุธยาพร้อมๆ กัน ทำให้ทั้งสองอาณาจักรมีความรู้สึกที่ดีต่อกัน และผสมผสานกลมกลืนเป็นอาณาจักรเดียวกันได้อย่างแนบเนียน พระราชกรณียกิจที่ยิ่งใหญ่ของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถคือ การปฏิรูปการปกครอง รวมอำนาจจากหัวเมืองต่างๆ มาไว้ที่ราชธานี ทำให้ราชธานีเป็นศูนย์กลางการปกครองของอาณาจักร และทรงแยกราชการฝ่ายทหารและพลเรือนออกจากกัน ที่สำคัญคือทรงประกาศใช้**ระบบศักดินา**ขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งนับเป็นหัวใจการปกครองบ้านเมืองต่อมาอีกหลายร้อยปี トラบถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

10. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 (พระอินทราชา พ.ศ. 2031 – 2034) พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ขณะที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถประทับอยู่ที่พิษณุโลกนั้น ทรงเป็นครองเมืองอยุธยาในฐานะเป็นเมือง

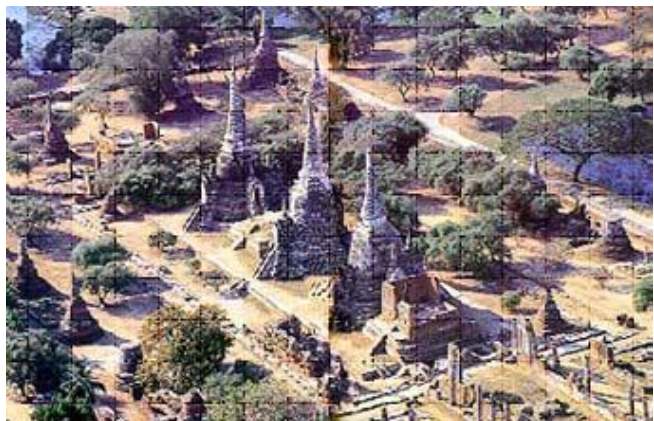

ลูกหลวง ครั้นสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเสด็จสวรรคตจึงขึ้นครองราชย์ และเมื่อเสด็จสวรรคตก็ทรงยกราชสมบัติให้แก่พระเชษฐาธิราช พระอนุชาต่างมารดา

11. สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (พ.ศ. 2034 – 2072) พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระอนุชาต่างมารดาของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 3 ก่อนขึ้นครองราชย์เป็นอุปราชครองเมืองพิษณุโลก ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา และทรงมีพระปรีชาสามารถในกิจการทหารในด้านศาสนา ทรงสร้างวัดหลายแห่ง และทรงหล่อพระพุทธรูป พระศรีสรรเพชญ์ หุ้มด้วยทองคำ ในด้านการทหารทรงปรับปรุงโดยจัดทำตำราพิชัยสงคราม จัดให้มีการทำสารบาญชี (บัญชีสำรวจไพร่พล) มี สุรัสวดี เป็นผู้ควบคุมทำนองเดียวกับการขึ้นทะเบียนทหาร และทรงจัดให้มี การทำพิธีทุกหัวเมือง ซึ่งพิธีเชื่อนว่านี้อาจสันนิษฐานได้ว่ามีลักษณะคล้ายๆ กับพิธีกระทำสัตย์ปฏิญาณตนของทหารในปัจจุบัน

12. สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (หน่อพุทธางกูร พ.ศ. 2072 – 2076) พระราชโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 เดิมทรงพระนามว่า “พระอาทิตย์วงศ์” ภายหลังพระราชบิดาทรงสถาปนาให้เป็น พระบรมราชาหน่อพุทธางกูร ครองเมืองพิษณุโลก เมื่อได้ราชสมบัติจากพระราชบิดาแล้วจึงให้พระไชยราชาซึ่งเป็นพระอนุชาต่างมารดาไปครองเมืองพิษณุโลกแทน ครองราชย์ 5 ปี ก็ประชวรสวรรคตด้วยโรคไข้ทรพิษโดยมิได้ตั้งรัชทายาท

13. พระรัชฎาธิราช (พ.ศ. 2076 – 2077) พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 เหตุที่มิได้มีคำว่า “สมเด็จพระ” นำหน้าเนื่องจากทรงได้ราชสมบัติเมื่อพระชนมายุเพียง 5 พรรษา พระไชยราชา (ซึ่งเป็นพระเจ้าอา) ที่ครองเมืองพิษณุโลกในฐานะเป็นอุปราช จึงยกทัพมาจับสำเร็จโทษเสีย หลังจากครองราชย์อยู่เพียง 5 เดือนเศษ

14. สมเด็จพระไชยราชาธิราช (พ.ศ. 2077 – 2089) พระราชโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 2 (รัชกาลที่ 11) พระอนุชาของสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 4 (รัชกาลที่ 12) เมื่อสำเร็จโทษพระรัชฎาธิราช (ซึ่งเป็นหลาน) แล้วก็ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระไชยราชาธิราช ขณะนั้นพระเจ้าตะเบงชเวตตี้แห่งพม่าแผ่อำนาจเข้ามาในหัวเมืองมอญ พวกมอญหนีเข้ามาอยู่ในเมืองเชียงกรานซึ่งเป็นของไทย พระเจ้าตะเบงชเวตตี้จึงถือโอกาสยกทัพมาตีเมืองเชียงกรานได้ไปใน พ.ศ. 2081 สมเด็จพระไชยราชาธิราชเสด็จไปตีคืนมาด้วยความร่วมมือช่วยเหลือของชาวโปรตุเกสที่เข้ามาอยู่ในกรุงศรีอยุธยาและมีความชำนาญในเรื่องปืนไฟซึ่งเป็นเทคโนโลยีใหม่ที่ชาวโปรตุเกสนำเข้ามาในสมัยนั้น

15. พระยอดฟ้า (พระแก้วฟ้า พ.ศ. 2089 – 2091) เมื่อสมเด็จพระไชยราชาธิราชประชวรเสด็จสวรรคต บรรดาอำมาตย์ราชมนตรี จึงกราบทูลเชิญพระยอดฟ้า (แก้วฟ้า) ราชโอรสซึ่งประสูติจากท้าวศรีสุดาจันทร (พระสนมเอกฝ่ายซ้าย) พระชนมายุ 11 พรรษา ขึ้นครองราชย์โดยมีพระราชชนนีวाराชการเป็น เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทร ผู้สำเร็จราชแผ่นดิน ต่อมาเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทรได้ตั้งครรรค์กับ พันบุตรศรีเทพ พนักงานรักษาหอพระ จึงตั้งพันบุตรศรีเทพเป็น ขุนรวงศาธิราช ช่วยวाराชการแผ่นดิน เมื่อขุนรวงศาธิราช มีอำนาจขึ้นก็จัดการสำเร็จโทษพระยอดฟ้าเสีย แล้วขึ้นเป็นกษัตริย์แทน

16. ขุนรวงศาธิราช (พันบุตรศรีเทพ พ.ศ. 2091) ขุนรวงศาธิราช ได้อำนาจกษัตริย์ท่ามกลางความไม่พอใจของพระราชวงศ์และขุนนางผู้ใหญ่ ซึ่งมีขุนรินทรเทพเป็นหัวหน้า จึงคบคิดกันจับขุนรวงศาธิราช และเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทรประหารชีวิตเสีย

17. สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พระเจ้าช้างเผือก พ.ศ. 2091 – 2111) พระอนุชาของสมเด็จพระไชยราชาธิราช (รัชกาลที่ 14) พระนามเดิมคือพระเทียรราชา ซึ่งเสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุระหว่างที่เจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทรมีอำนาจ เพราะเกรงจะมีภัย หลังจากขุนรินทรเทพและบรรดาขุนนางกำจัดเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทรกับขุนรวงศาธิราชแล้ว จึงกราบทูลอัญเชิญขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระมหาจักรพรรดิ และเพื่อเป็นการตอบแทน จึง

สถาปนาให้ขุนพิเรนทรเทพเป็น พระมหาธรรมราชา ครองเมืองพิษณุโลก มีฐานะเป็นอุปราช และยังมีมอบพระราชธิดาให้เป็นพระอัครชายาอีกด้วย

เหตุการณ์สำคัญในรัชกาลนี้ คือ สงครามพระสุริยหัยขาดคอช้าง กับ สงครามช้างเผือก สงครามพระสุริยหัยขาดคอช้าง เกิดขึ้นเมื่อพระเจ้าหงสาวดีตะเบงชเวตตี้ ซึ่งเป็นกษัตริย์ที่เพิ่มอำนาจเข้มแข็งขึ้น ได้ทราบข่าวความไม่ดั่งามในราชสำนัก และการเปลี่ยนแผ่นดิน จึงถือโอกาสยกทัพเข้ามารุกราน สมเด็จพระมหาจักรพรรดิชนช้างกับพระเจ้าแปร ทัพหน้าของพม่า ช้างพระที่นั่งเสียที พระสุริยหัยพระมเหสีจึงไล่ช้างเข้าขวางถูกพระแสงง้าวขาดคอช้าง ส่วนสงครามช้างเผือกนั้นเกิดภายหลังจากพระเจ้าตะเบงชเวตตี้สิ้นพระชนม์ พระเจ้าบุเรงนองได้ราชสมบัติสืบต่อและต้องการแผ่อำนาจออกไปให้กว้างขวาง ครั้นได้ยึดนิกิตติศัพท์ว่าสมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้ช้างเผือกถึง 7 เชือก จนคนทั่วไปเรียกว่า “พระเจ้าช้างเผือก” จึงแสวงหาเป็นของขวัญเผือกเพื่อหาสาเหตुरुกราน และยกทัพมาล้อมกรุง จนสมเด็จพระมหาจักรพรรดิต้องยอมเสียช้างเผือก และยอมส่งพระราชโอรสองค์โต (พระราเมศวร) ไปเป็นตัวประกัน หลังจากนั้นได้ทรงเสียพระทัยที่เห็นว่าพระมหาธรรมราชา (ซึ่งเป็นพระราชบุตรเขย) เอาใจฝักใฝ่ต่อพม่าไม่เกรงใจพระองค์ จึงสละราชสมบัติให้แก่พระมหินทราธิราช พระราชโอรสองค์ที่สองแล้วเสด็จออกผนวช (พระราเมศวรสิ้นพระชนม์ระหว่างเดินทางไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี)

18. สมเด็จพระมหินทราธิราช (พ.ศ. 2111 – 2112) พระราชโอรสองค์ที่ 2 ของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เสด็จขึ้นครองราชย์ระหว่างที่มีวิกฤตการณ์กับพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนอง คือ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองพยายามส่งเสริมให้พระมหาธรรมราชา (พระราชบุตรเขยของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ) กระด้างกระเดื่องต่อกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระมหาจักรพรรดิเสียพระทัยจึงทรงสละราชสมบัติให้แก่พระมหินทร ทรงพระนามว่า “สมเด็จพระมหินทราธิราช” ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองต้องการกรุงศรีอยุธยาเป็นประเทศราชอย่างแท้จริง จึงยกทัพมาล้อมกรุงศรีอยุธยาไว้ และเสียกรุงศรีอยุธยาแก่พม่าในปี พ.ศ. 2112

19. สมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราช (พ.ศ. 2112 – 2133) พระนามเดิมคือ ขุนพิเรนทรเทพ ไม่ปรากฏชัดว่า สืบเชื้อสายมาจากที่ใด พระราชพงศาวดารกล่าวเพียงว่า พระบิดาของพระองค์มีเชื้อสายราชวงศ์พระร่วงแห่งกรุงสุโขทัย และพระมารดาเป็นญาติทางฝ่ายพระราชชนนีของสมเด็จพระไชยราชาธิราช (รัชกาลที่ 14) ได้เข้ารับราชการในสมัยสมเด็จพระไชยราชาธิราชจนได้เป็นขุนพิเรนทรเทพ เจ้ากรมพระตำรวจรักษาพระองค์ เมื่อสมเด็จพระไชยราชาเสด็จสวรรคต และขุนวรรวงศาธิราชแย่งราชสมบัติจากพระราชโอรส (พระรัชฎาธิราช) และสำเร็จโทษเสียนั้น คงจะทำให้ขุนพิเรนทรเทพไม่พอใจ จึงคบคิดกับขุนนางข้าราชการจับขุนวรรวงศาธิราชและเจ้าแม่อยู่หัวศรีสุดาจันทรประหารชีวิต แล้วทูลอัญเชิญพระเทียรราชาขึ้นครองราชย์เป็นสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ เมื่อขึ้นครองราชย์สมบัติแล้วสมเด็จพระมหาจักรพรรดิจึงปูนบำเหน็จโดยสถาปนาให้เป็นเจ้า (เนื่องจากมีเชื้อสายมีพระนามว่าสมเด็จพระมหาธรรมราชาธิราชเจ้า และพระราชทาน พระวิสุทธิกษัตริ พระราชบิดาให้เป็นพระมเหสีครองเมืองพิษณุโลก (มีศักดิ์เท่ากับอุปราช เนื่องจากในสมัยนั้นพิษณุโลก มีความสำคัญเป็นที่สองรองจากกรุงศรีอยุธยา)

ขณะที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาครองเมืองพิษณุโลกนั้น กรุงศรีอยุธยาเกิดสงครามกับพม่า สงครามครั้งสำคัญ คือ สงครามช้างเผือก ซึ่งมีผลให้ไทยต้องเสียช้างเผือก ต้องส่งตัวพระราชโอรสของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิไปเป็นตัวประกันที่หงสาวดี ต้องส่งส่วยประจำปีให้แก่พม่า และยังคงต้องยอมให้พม่าส่งขุนนางกำกับดูแลทั้งที่กรุงศรีอยุธยาและที่พิษณุโลก เท่ากับกรุงศรีอยุธยาตกเป็นเมืองขึ้นของพม่าโดยปริยาย

สมเด็จพระมหาธรรมราชา คงจะไม่ทรงยินดีในฐานะของไทยนัก และคงจะทรงมีแผนการในการแสวงหาอิสรภาพและกอบกู้ศักดิ์ศรีของกรุงศรีอยุธยาให้กลับคืนมา ดังนั้นเมื่อพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองอภิเษกให้เป็น พระศรีสรเพชญ์ ครองเมืองพิษณุโลกในฐานะประเทศราชของพม่าโดยตรง ไม่ขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยา จึงทรงรับสนองด้วยดี และทรงโอนอ่อนผ่อนตามกระแสพระราชประสงค์ของพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองเรื่อยมา จนในที่สุดเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าอย่างสมบูรณ์ในปี พ.ศ. 2112 และพระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองอภิเษกให้เป็นกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาในฐานะประเทศราช จึงเป็นโอกาสให้พระองค์ดำเนินการฟื้นฟูบ้านเมือง รวบรวมกำลังคนให้เป็น

ปีกแผ่นมันคง เพราะถูกพม่ากวาดต้อนผู้คนไปมากมาย โดยอ้างกับพม่าว่าต้องเตรียมกำลังผู้คนไว้ต่อสู้กับเขมรเนื่องจากเขมรถือโอกาสเข้ารุกรานปล้นสะดมหัวเมืองชายแดนอยู่บ่อยๆ

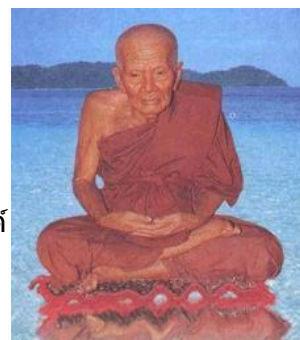
สมเด็จพระมหาธรรมราชา ทรงมีพระราชโอรสธิดา ที่ปรากฏคือ พระองค์แรกเป็นพระราชธิดามีพระนามว่า พระสุพรรณเทวี อีกสองพระองค์เป็นพระราชโอรส ได้แก่ พระองค์ดำ (พระนเรศวร) กับ พระองค์ขาว (พระเอกาทศรถ) พระองค์ดำนั้นพระเจ้าหงสาวดีทรงนอกลองขอเอาไปเป็นตัวจ่านายอยู่ที่หงสาวดีตั้งแต่พระชนมายุ 7 ขวบ จนถึง 15 ขวบ จึงให้กลับมาช่วยพระราชบิดา หลังจากที่สมเด็จพระมหาธรรมราชาได้พระราชทานพระสุพรรณเทวี ราชธิดาไปแทน สมเด็จพระมหาธรรมราชาทรงสนับสนุนให้พระนเรศวรดำเนินการกอบกู้เอกราชจนสำเร็จใน พ.ศ. 2127 ด้วยการ หลั่งน้ำจากพระสุคนโท ประกาศเอกราช เป็นอิสระภาพไม่ขึ้นกับพม่าอีกต่อไป

20. สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (พ.ศ. 2133 – 2148) สมเด็จพระนเรศวรขึ้นครองราชย์เมื่อพระราชบิดาเสด็จสวรรคต ขณะ

มีพระชนมายุ 35 พรรษา และทรงสถาปนาพระเอกาทศรถ พระอนุชาเป็นพระมหาอุปราช ช่วงเวลาตลอดรัชสมัยของพระองค์ ทรงใช้ไปในการทำสงครามเป็นส่วนใหญ่ ทรงได้ชื่อว่าเป็นกษัตริย์ที่ทรงอำนาจสูงที่สุดในเวลานั้น ได้ทรงขยายพระราชอาณาจักรออกไปกว้างขวางกว่าสมัยใดๆ

สมเด็จพระนเรศวรมหาราชประจวบระหว่างยกทัพไปตีเมืองหลวงสาวดีและเมืองตองอูของพม่า และเสด็จสวรรคตที่เมืองหาง ในปีพ.ศ. 2148

21. สมเด็จพระเอกาทศรถ (พ.ศ. 2148 – 2153) พระอนุชาของสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเป็นพระอุปราชทำสงครามร่วมกับสมเด็จพระนเรศวรตลอดมา เมื่อครองราชย์แล้วก็ได้ทำนุบำรุงบ้านเมือง มีการติดต่อค้าขายกับฝรั่งตะวันตก และส่งทูตไปยังกรุงอัมสเตอร์ดัม เมืองหลวงของฮอลันดา ทรงมีพระราชโอรสประสูติแต่พระมเหสี 2 พระองค์ ได้แก่ เจ้าฟ้าสุทัศน์ กับ เจ้าฟ้าศรีเสาวภาคย์ และพระราชโอรสประสูติแต่สนมอีก 3 พระองค์ ได้แก่ พระอินทราชา พระศรีศิลป์ (หรือ พระศรีสิน) และ พระองค์ทอง ตอนปลายรัชกาลเจ้าฟ้าสุทัศน์ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นพระมหาอุปราช (องค์รัชทายาท) ภายหลังสมเด็จพระเอกาทศรถทรงเชื่อกายว่า เจ้าฟ้าสุทัศน์จะเป็นกบฏ ทำให้เจ้าฟ้าสุทัศน์เสียพระทัย เสวยยาพิษถึงแก่ทิวงคต ซึ่งสร้างความเศร้าโศกแก่สมเด็จพระเอกาทศรถมาก จึงมิได้ทรงแต่งตั้งผู้ใดให้ดำรงตำแหน่งอุปราชอีกเลย จนกระทั่งเสด็จสวรรคต

เกิดสมณเจ้า “หลวงพ่อด” หรือ เจ้าสามิราม ได้ช่วยเหลือให้กรุงศรีอยุธยาพ้นจากการคุกคามของ พระเจ้ากรุงลังกาคิดที่จะยึดกรุงศรีอยุธยา ซึ่งได้ส่งพราหมณ์ไปโรหิต พร้อมสำเภาเจ็ดลำบรรทุกทองคำ มาถวายพระเจ้าเอกาทศรถ โดยขอให้พระเจ้าเอกาทศรถแปลและเรียบเรียงเมล็ดทองคำ ซึ่งทำเป็นพระราชสาสน์ให้เสร็จภายในเจ็ดวัน หากไม่เสร็จจะส่งกองทัพยึดกรุงศรีอยุธยา ซึ่งขณะนั้นหลวงพ่อดได้รู้ดีไปถึง “วัดพะโคะ” ได้ถวายการช่วยเหลือแปลให้จนสำเร็จ หลังจากนั้นท่านได้ถูกโจรจันทจับตัวไป ขณะที่ท่านเดินพักผ่อนอยู่ชายทะเล แต่เรือของพวกจีนไปไม่สามารถแล่นออกทะเลได้ เรือได้แต่ลอยวนไปวนมาอยู่บริเวณนั้น จนน้ำจืดในเรือหมด ท่านจึงยกเท้าเหยียบลงทะเล น้ำทะเลบริเวณนั้นก็จืดสามารถดื่มได้ ทำให้พวกโจรกราบไหว้ และเป็นที่โจกขานกันมาถึงทุกวันนี้

22. พระศรีเสาวภาคย์ (พ.ศ. 2153) พระราชโอรสองค์ที่สองของสมเด็จพระเอกาทศรถ (ซึ่งประสูติแต่พระมเหสี) เมื่อสมเด็จพระเอกาทศรถเสด็จสวรรคตแล้ว บรรดาพระราชวงศ์และขุนนางจึงอัญเชิญขึ้นเป็นกษัตริย์ ที่มีได้มีคำว่า สมเด็จพระ นำหน้าพระนาม คงจะด้วยเหตุที่พระองค์เสด็จสวรรคตก่อนที่จะมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เพราะเสวยราชย์ได้เพียงเดือนเศษ พระศรีศิลป์ (ศรีสิน) พระราชโอรสของสมเด็จพระเอกาทศรถที่ประสูติแต่พระสนมซึ่งขณะนั้นผนวชเป็นภิกษุมีสมณศักดิ์เป็น พระพิมลธรรม ก็คบคิดกับขุนนางจับพระศรีเสาวภาคย์สำเร็จโทษเสีย

23. สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2153 – 2171) เมื่อพระศรีเสาวภาคย์ถูกสำเร็จโทษแล้ว ขุนนางพร้อมใจกันทูลอัญเชิญพระอินทราชา โอรสของสมเด็จพระเอกาทศรถ (พระเชษฐาของพระพิมลธรรม) ขึ้นครองราชย์สมบัติ ทรงพระนามว่า “สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม” แล้วสถาปนาให้พระศรีศิลป์ (พระพิมลธรรม) เป็นอุปราช พระราชพงศาวดารบันทึกว่า สมเด็จพระ

พระเจ้าทรงธรรมได้พบรอยพระพุทธรูปที่สระบุรี จึงโปรดเกล้าให้สร้างมณฑปขึ้น และจัดมหรสพ สมโภช ครองราชย์อยู่ 18 ปีก็สวรรคต สมเด็จพระเจ้าทรงธรรมมีพระราชโอรสคือ พระเชษฐาธิราชกุมาร กับ พระอาทิตย์วงศ์

24. สมเด็จพระเชษฐาธิราช (พ.ศ. 2171) เมื่อสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมเสด็จสวรรคตแล้ว บรรดาขุนนางมีออกญาเสนาครีวงศ์ เป็นหัวหน้า ได้กราบทูลอัญเชิญพระเชษฐาธิราชพระราชโอรสองค์โตของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมขึ้น ครองราชย์ ทำให้พระศรีศิลป์ (ศรีสิน) พิโรธ เพราะตนเป็นอุปราชแต่กลับไม่ได้ราชสมบัติ หนีไปซ่อนสมุ่ ผูกนออยู่ที่เพชรบุรี จึงถูกจับสำเร็จโทษ ส่วนสมเด็จพระเชษฐาธิราชนั้นพระชนมายุเพียง 15 พรรษา ได้รับคำกราบทูลจากขุนนางบางคนว่า ออกญาเสนาครีวงศ์ ซึ่งได้เลื่อนเป็นออกญา kala hom (บางเล่ม บอกว่า เจ้าพระยา kala hom สุริยวงศ์) จะเป็นกบฏ จึงทรงระแวง ออกญา kala hom รู้ว่าสมเด็จพระเชษฐา ธิราชระแวงสงสัยตนก็โกรธ และถือโอกาสก่อการกบฏเสียจริง ๆ คือจับพระเชษฐาธิราชสำเร็จโทษ หลังจาก ครองราชย์ได้เพียง 8 เดือน

25. สมเด็จพระอาทิตย์วงศ์ (พ.ศ. 2172) เมื่อเจ้าพระยา kala hom สุริยวงศ์สำเร็จโทษสมเด็จพระ เชษฐาธิราชแล้ว ก็กราบทูลอัญเชิญพระอาทิตย์วงศ์ พระอนุชาของสมเด็จพระเชษฐาธิราชขึ้น ครองราชสมบัติ ขณะที่มีพระชนมายุเพียง 9 พรรษา ครองราชย์ได้เพียง 28 วัน ก็ถูกเจ้าพระยา kala hom สุริยวงศ์อ้างว่าไม่ประสีประสา เอาแต่เล่นจับแพะจับแกะ แล้วก็ปลงพระชนม์เสียอีกพระองค์หนึ่ง

26. สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ. 2172 – 2199) เมื่อกำจัดสมเด็จพระอาทิตย์วงศ์แล้ว เจ้าพระยา kala hom สุริยวงศ์ก็ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ปรากฏว่าชาวญี่ปุ่นที่เข้ามามีบทบาทอยู่ในกรุงศรีอยุธยา มีออกญาเสนาภิรมย์ (ยามาดา นางามาซา) เป็น หัวหน้า พวกนี้ไม่ยอมรับพระองค์ ด้วยเห็นว่าได้ปลงพระชนม์พระราชโอรสพระเจ้าทรงธรรมถึง 2 พระองค์ พวกญี่ปุ่นจึงถูกขับออกจากกรุงศรีอยุธยา ในรัชกาลนี้มีการติดต่อค้าขายกับฝรั่งชาวยุโรป และได้เขมรเป็นประเทศราช สมเด็จพระเจ้าปราสาททองมีพระราชโอรส 2 พระองค์ พระองค์แรกคือ เจ้าฟ้า ไชย (ซึ่งประสูติตั้งแต่พระองค์ยังไม่ได้เป็นกษัตริย์) กับ พระนารายณ์ราชกุมาร (ซึ่งประสูติแต่พระมเหสี หลังจากขึ้นครองราชย์ เจ้าฟ้าไชยกับพระนารายณ์จึงเป็นพระราชโอรสต่างมารดา) เมื่อสมเด็จพระ เจ้าปราสาททองสวรรคต ได้มอบราชสมบัติให้ เจ้าฟ้าไชย

27. สมเด็จพระเจ้าฟ้าไชย (พ.ศ. 2199) พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (ประสูติ ก่อนที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททองจะขึ้นครองราชย์ ต่างมารดากับพระนารายณ์ซึ่งประสูติแต่พระมเหสี ของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ขณะครองราชย์สมบัติ) เมื่อสมเด็จพระเจ้าปราสาททองมอบราชสมบัติ ให้เจ้าฟ้าไชย พระนารายณ์ในฐานะที่ทรงมีสิทธิในราชบัลลังก์มากกว่า จึงทรงคบคิดกับพระศรีสุธรรม ซึ่ง เป็นอนุชาของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง (คือเป็นพระเจ้าอาของพระนารายณ์) ร่วมกันจับสมเด็จพระเจ้าฟ้า ไชยสำเร็จโทษเสีย หลังจากครองราชย์สมบัติได้ 9 เดือน แล้วพระนารายณ์ก็ถวายราชสมบัติให้แก่พระศรี สุธรรม

28. สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา (พ.ศ. 2199) พระอนุชาของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมื่อ ขึ้นครองราชย์สมบัติ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระศรีสุธรรมราชา ครองราชย์แล้วก็สถาปนาพระนารายณ์ ขึ้นเป็นพระมหาอุปราช กรมพระราชวังบวรสถานมงคล แต่หลังครองราชย์เพียง 2 เดือนก็เป็นอรหัน เนื่องจากสมเด็จพระศรีสุธรรมราชามีพระทัยเสนาหาใครจะได้ พระราชกัลยาณี (ผู้เป็นขริษฐาของสมเด็จพระ นารายณ์) มาเป็นพระชายาอันมิชอบด้วยประเพณี สมเด็จพระนารายณ์จึงพร้อมด้วยขุนนางยกกำลัง เข้าโจมตีวังหลวง เกิดการต่อสู้ฆ่าฟันเสียเลือดเนื้อและชีวิตเป็นอันมาก ในที่สุดก็สามารถจับสมเด็จพระ ศรีสุธรรมราชาไปสำเร็จโทษได้

29. สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199 – 2231) พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้า ปราสาททอง เมื่อสำเร็จโทษพระศรีสุธรรมราชา พระเจ้าอาแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็ปราบดาภิเษกขึ้น ครองราชย์สมบัติ ขณะมีชนมายุเพียง 25 พรรษา ทรงเป็นกษัตริย์ที่ปรีชาสามารถ กรุงศรีอยุธยาในสมัย ของพระองค์จึงเจริญรุ่งเรืองในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจการค้า การต่างประเทศ การศึกษาและศิลปะ วัฒนธรรม มีวรรณคดีสำคัญๆ เกิดขึ้น (เรื่องราวของศรีปราชญ์ เกิดขึ้นในรัชกาลนี้) แม้การทหารก็มีได้ หย่อน เช่น ได้เสด็จยกทัพไปตีเขมรใหม่รักษาไว้เป็นประเทศราช เป็นต้น

พระราชกรณียกิจที่ทรงได้รับการยกย่องมาก คือ การ

มีความสัมพันธ์กับชาวตะวันตก ได้เปิดการค้าขายกับชาติต่างๆ เจริญสัมพันธ์ไมตรี และยอมให้เข้ามาเผยแผ่ศาสนาคริสต์จนเป็นที่ยอมรับนับถือของชาติตะวันตก โดยเฉพาะฝรั่งเศสถึงกับส่งราชทูตไทยไปยังราชสำนักของพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ทำให้ไทยได้รับความรู้ใหม่ๆ เช่น การแพทย์ การสถาปัตยกรรม และการทหาร เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีฝรั่ง

ชาดกรีกคนหนึ่งเป็นกำลังสำคัญ คือ คอนสแตนติน ฟอลคอน ซึ่งรับราชการได้เป็นตำแหน่ง เจ้าพระยาวิไชยเณร สมุหนายก ดูแลราชการทั่ว ไปโดยเฉพาะการค้าและการต่างประเทศ ความเจริญที่ได้รับจากตะวันตก ทำให้พระองค์ทรงสร้างพระราชวังแบบตะวันตกขึ้นที่ลพบุรี สำหรับประทับในฤดูร้อนและฤดูหนาว ซึ่งภายหลังก็ประทับที่ลพบุรีเป็นประจำจนสิ้นรัชกาล

ความที่เจ้าพระยาวิไชยเณรเข้ามามีบทบาททางการเมืองและเป็นที่โปรดปราน ทำให้ไม่เป็นที่ไว้วางใจของข้าราชการไทยบางกลุ่ม เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชประชวร และได้มอบหมายให้พระเพทราชา ว่าราชการแผ่นดินแทน หลวงสรศักดิ์ จึงคบคิดกับพระเพทราชา นำทหารเข้ายึดอำนาจ แม้ขณะนั้นสมเด็จพระนารายณ์จะทรงมีพระชนมชีพอยู่ แต่ก็ทรงมีอาการประชวรหนัก จึงได้แต่ตรัสปรึกษาสอง

พ่อลูก (พระเพทราชากับหลวงสรศักดิ์) ไม่ทรงมีพละกำลังทำอะไรได้นั่นเอง สิริรวมพระชนมายุได้ 57 พรรษา สมเด็จพระนารายณ์ทรงมีพระราชโอรส คือ เจ้าฟ้าอภัยทศ แต่เจ้าฟ้าอภัยทศก็ถูกพระเพทราชา และหลวงสรศักดิ์ออกอุบายให้เดินทางจากกรุงศรีอยุธยาเพื่อไปเยี่ยมอาการสมเด็จพระนารายณ์ ที่ประชวรหนักอยู่ที่ลพบุรี แล้วจับสำเร็จโทษเสียระหว่างทาง

30. สมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2231 – 2246) พระเพทราชา เป็นขุนนางผู้ใหญ่ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เดิมเป็นชาวบ้านพลหลวง แขวงเมืองสุพรรณบุรี มีฝีมือในการขับซำข้าง เข้ามารับราชการเป็นจางวางกรมช่าง และได้ตามเสด็จในราชการสงครามแสดงฝีมือให้ปรากฏจนเป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยใกล้ชิด เมื่อสมเด็จพระนารายณ์เสด็จยกทัพไปตีเชียงใหม่ก็โดยเสด็จไปด้วย ครั้นได้เมืองเชียงใหม่แล้วพระองค์ได้นำราชธิดาเจ้าเมืองเชียงใหม่ลงมาด้วย จนทรงครรภ์ขึ้นระหว่างทาง สมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงละอายพระทัย จึงพระราชทานนางนั้นให้แก่พระเพทราชา พระเพทราชาก็นำนางไปเลี้ยงดู จนนางคลอดบุตรเป็นชายชื่อว่า เจ้าเดื่อ เมื่อเจริญวัยก็กลายเป็นมหาดเล็กในวังหลวง สมเด็จพระนารายณ์ทรงพอพระทัย จึงแสดงเป็นนัยให้เจ้าเดื่อรู้ว่าเป็นราชโอรส ทำให้เจ้าเดื่อไม่เกรงกลัวใคร จนได้รับแต่งตั้งให้เป็นหลวงสรศักดิ์ ช่วยราชการกรมช่างอยู่กับพระเพทราชา

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ประชวร และแต่งตั้งให้พระเพทราชาเป็นผู้สำเร็จราชการแทน ทำให้หลวงสรศักดิ์เห็นเป็นโอกาส จึงคบคิดกับพระเพทราชาเพื่อชิงราชสมบัติ บรรดาขุนนางข้าราชการต่างเกรงอำนาจจึงยอมเข้าด้วย ครั้นสมเด็จพระนารายณ์ประชวรหนักจนเสด็จสวรรคตแล้ว ก็ทำอุบายกำจัดเจ้าฟ้าอภัยทศพระราชดอรสของสมเด็จพระนารายณ์เสีย แล้วพระเพทราชาก็ปราบดาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงพระนามว่า สมเด็จพระเพทราชา และสถาปนาให้หลวงสรศักดิ์เป็น สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระมหาอุปราช

การชิงราชสมบัติของสมเด็จพระเพทราชาทำให้เกิดกบฏขึ้นในเมืองต่างๆ หลายแห่ง เช่น กบฏธรรมเถียร (ชาวมอญปลอมตัวเป็นเจ้าฟ้าอภัยทศ ป่าวประกาศแก่คนทั้งหลายว่า เจ้าฟ้าอภัยทศยังไม่ตาย จะกอบกู้เอกราชบัลลังก์คืน จึงมีคนเข้าร่วมด้วยเป็นอันมาก) กบฏพระยายมราช เจ้าเมืองนครราชสีมา และ กบฏพระยานคร เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งต่างจงรักภักดีต่อสมเด็จพระนารายณ์ ไม่ยอมรับพระเพทราชาเป็นกษัตริย์ แม้กบฏต่างๆ เหล่านี้จะถูกปราบลงได้แต่ก็ทำให้การค้าขายกับต่างประเทศสะดุดหยุดลง

31. สมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 8 (พระเจ้าเสือ พ.ศ. 2246 – 2251) พระราชโอรสของสมเด็จพระเพทราชา ได้ชื่อว่าเป็นพระราชโอรสที่แท้จริงของสมเด็จพระนารายณ์ ประสูติแต่ราชธิดาของพระเจ้าเมืองเชียงใหม่ ซึ่งตั้งครรภ์ขึ้นขณะเดินทางจากเชียงใหม่มายังกรุงศรีอยุธยา แล้วสมเด็จพระนารายณ์พระราชทานให้พระเพทราชาไปเลี้ยงดูเป็นภรรยา จนคลอดบุตรเป็นชายชื่อ เจ้าเดื่อ ซึ่งภายหลังได้เป็นหลวงสรศักดิ์ เมื่อสมเด็จพระเพทราชาเสด็จสวรรคตจึงได้รับราชสมบัติเป็นกษัตริย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระ

พระสรเพชฌ์ที่ 8 ทรงมีความสามารถในการคล้องช้าง เช่นเดียวกับพระเพทราชา ทรงพอพระทัยในการทรงเบ็ด และโปรดการชกมวย ชอบปลอมพระองค์ไปชกมวยตามงานที่ชาวบ้านจัดขึ้นและเอาชนะนักมวยชาวบ้านได้เสมอ และคงจะทรงมีพระอุปนิสัยดุดัน จริงจังในเรื่องอื่นๆ อีก จึงได้พระนามว่า พระเจ้าเสือ แต่การที่ทรงใกล้ชิดกับชาวบ้านก็ทำให้พระองค์เข้าใจความเป็นอยู่ของชาวบ้านได้ดี และทรงมีพระทัยเป็นนักกีฬา จะเห็นได้จากการที่พระราชทานอภัยโทษแก่พันท้ายนรสิงห์ นายท้ายเรือพระที่นั่งเอกชัย ซึ่งนำเรือพระที่นั่งชนต้นไม้จนเรือหัก เมื่อคราวเสด็จประพาสทรงเบ็ดในคลองมหาชัย

พระเจ้าเสือทรงมีพระราชโอรสคือ เจ้าฟ้าเพชร กับ เจ้าฟ้าพร เมื่อเสด็จสวรรคตราชสมบัติตกแก่เจ้าฟ้าเพชร

32. สมเด็จพระสรเพชฌ์ที่ 9 (พระเจ้าท้ายสระ พ.ศ. 2251 – 2275) พระราชโอรสของพระเจ้าเสือ พระนามเดิมคือ เจ้าฟ้าเพชร ได้ราชสมบัติแล้วจึงสถาปนาพระนุชา (เจ้าฟ้าพร) ขึ้นเป็นพระมเหสี กรมพระราชวังบวรฯ เมื่อขึ้นครองราชย์เสด็จไปประทับ ณ พระที่นั่งบรมยงค์รัตนาสน์ ข้างท้ายสระเป็นประจำ จึงได้พระนามว่า “พระเจ้าท้ายสระ” ทรงชอบดกปลา ล่าสัตว์ เช่นเดียวกับพระราชบิดา แต่ก็ทรงทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา เช่น ทรงสร้างวัดป่าโมกที่เมืองอ่างทอง นอกจากนี้ยังทรงทำนุบำรุงบ้านเมือง มีการขุดคลองเพื่อใช้ในการคมนาคมและการเกษตรหลายแห่ง เช่น ทรงขุดคลองมหาไชย เชื่อมแม่น้ำแม่กลองกับแม่น้ำท่าจีน และขุดคลองเกร็ดน้อยลัดคุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่บางบัวทอง ในรัชกาลนี้การค้าขายทางสำเภากับต่างประเทศเจริญขึ้น โดยเฉพาะการค้ากับจีน มีเหตุการณ์ทางเมืองเขมร จนต้องส่งกองทัพไปปราบปรามและปะทะกับกองทัพพวญญาย หลังเขมรยอมอ่อนน้อมเป็นประเทศราช

พระเจ้าท้ายสระมีพระราชโอรส คือ เจ้าฟ้าอภัย กับ เจ้าฟ้าปรเมศร์ เมื่อพระองค์ประสูติพระมเหสีกรมราชสมบัติแก่เจ้าฟ้าอภัย ไม่ทรงมอบให้พระมเหสี (ซึ่งเป็นอนุชา) ทำให้พระมเหสี (เจ้าฟ้าพร) ไม่พอพระทัย เกิดสงครามแย่งชิงราชสมบัติขึ้นสงครามชิงราชสมบัติคราวนี้มีลักษณะเป็นสงครามกลางเมืองครั้งยิ่งใหญ่ มีการรบพุ่งต่อสู้กันเหมือนกับสงครามระหว่างประเทศ เกิดการสูญเสียมากมายทั้งสองฝ่าย ในที่สุดพระมเหสีเป็นฝ่ายชนะ จับเจ้าฟ้าอภัยและเจ้าฟ้าปรเมศร์ประหารชีวิตพร้อมกับแม่ทัพนายกองฝีมือดีไปเป็นจำนวนมาก ศักดิ์ของบัลลังก์ครั้งนี้เป็นเหตุให้กำลังทหารของกรุงศรีอยุธยาอ่อนแอลงอย่างยิ่ง

33. สมเด็จพระบรมราชาที่ 3 (พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ พ.ศ. 2275 – 2301) พระอนุชาของพระเจ้าท้ายสระ พระนามเดิมคือ เจ้าฟ้าพร เมื่อสำเร็จโทษเจ้าฟ้าอภัย กับ เจ้าฟ้าปรเมศร์แล้วก็ขึ้นครองราชย์ทรงพระนามว่า สมเด็จพระบรมราชาที่ 3 (พระนามว่าพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เป็นนามที่ราษฎรเรียกขานในภายหลัง) พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงมีพระราชโอรสหลายพระองค์ ที่ประสูติแต่พระมเหสี เช่น เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ (กรมขุนเสนาพิทักษ์) เจ้าฟ้าเอกทัศ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) เจ้าฟ้าอุทุมพร (กรมขุนพรพินิต) ที่ประสูติแต่พระสนมก็เช่น พระองค์เจ้าแขก (กรมหมื่นเทพพิพิธ) เป็นต้น

ในรัชกาลนี้นบ้านเมืองสงบขึ้น มีความเจริญด้านต่าง ๆ มีกวีสำคัญๆ เกิดขึ้น เช่น เจ้าฟ้าธรรมาธิเบ

ศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) เจ้าฟ้าหญิงกษัตริย์ และเจ้าฟ้าหญิงมกุฎ ทำให้เกิดวรรณคดีที่มีชื่อเสียง เช่น บทเห่เรือ ประพาสธารทองแดง และอิเหนาใหญ่ เป็นต้น ด้านพระพุทธศาสนาก็ทรงทำนุบำรุงอย่างแข็งขัน พอดีเวลานั้นพระพุทธศาสนาในลังกาเสื่อมลง จึงขอมาทางกรุงศรีอยุธยา พระองค์ก็ได้ส่งสมณทูตไปช่วยฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในลังกาให้เจริญสำเร็จลุล่วงด้วยดี

ตลอดปลายรัชกาล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ทรงสถาปนาให้กรมขุนพรพินิต (เจ้าฟ้าอุทุมพร หรือ เจ้าดอกเต๋อ) เป็น กรมพระราชวังบวรสถานมงคล พระมหาอุปราช เท่ากับเป็นรัชทายาท ที่ไม่ทรงตั้งพระเชษฐา คือ เจ้าฟ้าเอกทัศ ก็เพราะทรงเห็นว่าเจ้าฟ้าเอกทัศไม่มีความสามารถเกรงว่าจะรักษาราชสมบัติไว้ไม่ได้ ซึ่งทำให้เจ้าฟ้าเอกทัศ (กรมขุนอนุรักษ์มนตรี) ไม่พอใจ

34. สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร (ขุนหลวงหาวัด พ.ศ. 2301) พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สมเด็จพระเจ้าอุทุมพร (เจ้าดอกเต๋อ) เป็นพระอนุชาของกรมขุนอนุรักษ์มนตรี (เจ้าฟ้าเอกทัศ) เมื่อขึ้นครองราชย์ทำให้เจ้าฟ้าเอกทัศไม่พอใจ เพราะเห็นว่าตนเป็นพี่ควรได้ราชสมบัติมากกว่า จึงทรงดื้อแพ่ง แสดงพระองค์เป็นกษัตริย์โดยเสด็จไปประทับยังพระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ (ซึ่งเป็นที่ว่าราชการ) ครองราชย์อยู่ได้ 2 เดือน สมเด็จพระเจ้าอุทุมพรจึงจำต้องยอมมอบราชสมบัติให้แก่พระเชษฐา แล้วเสด็จออกผนวชเป็นพระภิกษุ (ภายหลังเมื่อพระเจ้าอลองพญา กษัตริย์พม่ายกทัพมาล้อมพระนคร พระเจ้าเอกทัศขอให้ลาสิขาบทยออกไปช่วยป้องกัน เมื่อพม่าเลิกทัพกลับไป พระเจ้าอุทุมพรก็เสด็จไปผนวชอีก ราษฎรจึงเรียกพระองค์ว่า ขุนหลวงหาวัด)

35. สมเด็จพระเจ้าเอกทัศ (พระที่นั่งสุริยาศน์อมรินทร์ พ.ศ. 2301 – 2310) พระราชโอรสของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พระเชษฐาของพระเจ้าอุทุมพร) ทรงได้ราชสมบัติจากพระอนุชาด้วยวิธีดื้อแพ่ง จนพระอนุชาอิดหนาระอาใจยอมยกราชสมบัติให้ บังอภัยในช่วงเวลาที่ขึ้นครองราชย์นั้น ประจวบพอดีกับพม่าเข้ามาตีชาวต่างประเทศเข้ามาติดต่อค้าขายเป็นจำนวนมาก ทำให้บ้านเมืองมั่งคั่ง สมบูรณ์อยู่ดีกินดีกันไป จนอาจเป็นเหตุให้ตกอยู่ในความประมาท เมื่อกองทัพพม่ายกมาล้อมพระนครครั้งแรกในปี พ.ศ. 2303 สมเด็จพระเจ้าอุทุมพรก็มาช่วยป้องกันไว้ได้ ครั้นถึง พ.ศ. 2309 สมเด็จพระเจ้าเอกทัศเห็นลงเรือน้อยไปกับมหาดเล็กสองคน ไปเร้นซ่อนอยู่ในสมุทมนไถ่ใกล้บ้านจิกข้างวัดสังฆาวาส ในที่สุดมหาดเล็กหนีไป ปล่อยให้พระองค์อดอาหารอยู่แต่พระองค์เดียว พม่าหาจับได้ไม่ จึงได้แต่พระราชวังสนามจันทร์

กรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าครั้งที่สอง เมื่อปี พ.ศ. 2310 เป็นการสูญเสียกรุงอย่างย่อยยับที่สุดในประวัติศาสตร์ไทย เพราะพม่าได้เผาผลาญทำลายทุกสิ่งทุกอย่างโดยสิ้นเชิง บ้านเมือง วัดวาอาราม ปราสาทราชวัง ถูกทำลายลงสิ้น ผู้คนที่อพยพหนีพม่าเข้ามาอยู่ในเมืองประมาณหนึ่งแสนคนเศษ ถูกพม่าฆ่าตายมากกว่าครึ่ง ที่เหลือก็ถูกกวาดต้อนนำไปเมืองพม่าอย่างทารุณได้รับความยากแค้นแสนสาหัส ทรัพย์สินของมีค่าต่างๆ ถูกนำกลับไปพม่านับประมาณมิได้

กรุงศรีอยุธยาอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด หมดสภาพที่จะปฏิสังขรณ์ขึ้นมาใหม่ได้ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวกรุงศรีอยุธยา ที่ว่างศึกสงครามมานานนับศตวรรษ ผู้คนมีความเป็นอยู่อย่างสนุก รื่นเริง ดังปรากฏอยู่ในเพลงยาวรบพม่า พระราชนิพนธ์ของ กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท ที่ว่า

“ ทั้งพิธีปีเดือนคืนวัน สารพันจะมีอยู่อัตรา ฤดูใดได้เล่นเกษมสุข แสนสนุกทั่วเมืองहरษา”
ก็ถึงแก่กาลแตกดับอย่างไม่คาดฝัน กลายเป็น
“ ไม่เห็นเช่นว่าจะเป็นถึงเพียงนี้ มายับเยินอัปปริยศรีศักดิ์คลาย มาวินาสสิ้นสุดสูญหาย สารพัดย่อยยับกลับกลายเป็น อันตรายไปทั่วพื้นปฐพี”